

แนวทางการพัฒนาอาชีพในผู้สูงอายุของพื้นที่องค์การบริหารส่วนตำบลท่างาม
อำเภออินทร์บุรี จังหวัดสิงห์บุรี
อรวรรณ สิริ^{1*} ชัยรัตน์ วงศ์กิจรุ่งเรือง²

Guidelines for Career Development among the Elderly
in the Area of Thangam Subdistrict Administrative Organization,
In Buri District, Sing Buri Province
Orawan Siri^{1*} Chairat Wongkitrungruang²

Received 28/04/2025 Revised 27/05/2025 Accepted 29/05/2025
<https://doi.org/10.60101/jla.2025.6.2.7618>

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาบริบท สภาพปัญหาและทรัพยากรท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องต่อการพัฒนาอาชีพ 2) เพื่อศึกษาสถานการณ์การทำงานตั้งแต่อดีต จนถึงปัจจุบัน ของผู้สูงอายุ 3) เพื่อศึกษากระบวนการมีส่วนร่วมต่อการพัฒนาอาชีพและการทำงานของผู้สูงอายุ 4) เพื่อศึกษาปัญหาและแนวทางการพัฒนาอาชีพในผู้สูงอายุในพื้นที่องค์การบริหารส่วนตำบลท่างาม อำเภออินทร์บุรี จังหวัดสิงห์บุรีเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ เครื่องมือในการวิจัยคือแบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง ผู้ให้ข้อมูลหลักจะแบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มเจ้าหน้าที่หน่วยงานทางภาครัฐที่มีส่วนเกี่ยวข้องและกลุ่มผู้สูงอายุที่มีงานทำและไม่มีงานทำในพื้นที่ รวมทั้งสิ้น 14 ท่าน วิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีการเชิงพรรณนา ผลการศึกษาพบว่า 1) บริบทในพื้นที่ตำบลท่างามเป็นชุมชนชนบทในพื้นที่ราบลุ่ม เหมาะแก่การเกษตร ประชาชนโดยเฉพาะผู้สูงอายุยังคงทำงานงานที่ใช้แรงงานน้อย และเหมาะสมกับศักยภาพทางร่างกาย โดยเน้นใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น และได้รับการสนับสนุนผ่านศูนย์กิจกรรม โรงเรียนผู้สูงอายุ และโครงการพัฒนาอาชีพจากภาครัฐ 2) สถานการณ์ของผู้สูงอายุในตำบลท่างามยังคงมีผู้สูงอายุยังมีบทบาททางเศรษฐกิจ โดยทำอาชีพที่เหมาะสมกับสภาพร่างกาย แม้มีรายได้เสริม แต่ยังพึ่งพาบำนาญและลูกหลานอยู่มาก และประสบปัญหาสุขภาพ การเข้าถึงทักษะใหม่ และตลาดออนไลน์ 3) ด้านกระบวนการมีส่วนร่วมในการพัฒนาอาชีพเกิดจากความร่วมมือของรัฐ ชุมชน และผู้สูงอายุ โดยเน้นการมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน ทำให้ผู้สูงอายุรู้สึกมีคุณค่าและเป็นเจ้าของกระบวนการอย่างแท้จริง 4) แนวทางการพัฒนาอาชีพพบว่า ควรเน้นการฝึกอบรมอาชีพที่เหมาะสมกับศักยภาพผู้สูงอายุ ใช้ทรัพยากรในชุมชน เชื่อมโยงตลาดดิจิทัล สร้างแบรนด์ สนับสนุนทุน อุปกรณ์ และรวมกลุ่มเป็นวิสาหกิจชุมชนเพื่อความมั่นคงและยั่งยืน

คำสำคัญ: แนวทางการพัฒนาอาชีพ ผู้สูงอายุ การมีส่วนร่วมของประชาชน

¹ นิสิตปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารและพัฒนาสังคม คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
Master of Arts student, Major Field: Social Development Program, Faculty of Social Sciences, Kasetsart University

² อาจารย์ที่ปรึกษาการศึกษาค้นคว้าอิสระ สาขาการบริหารและพัฒนาสังคม คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
Independent Study Advisor, Major Field: Social Development Program, Faculty of Social Sciences, Kasetsart University
E-mail: ¹orawan.siri2@ku.ac.th ²fgracrw@ku.ac.th

*Corresponding author e-mail: orawan.siri2@ku.ac.th

Abstract

This research aimed to: 1) study the context, problems, and local resources related to career development 2) explore the work situations of the elderly from the past to the present; 3) investigate the participatory processes contributing to career development and employment among the elderly and 4) study the problems and potential approaches for career development among the elderly in the area of Thangam Subdistrict Administrative Organization, In Buri District, Sing Buri Province. This qualitative research employed semi-structured interviews as the primary research instrument. The key informants were divided into two groups: government officials involved in career development and the elderly in the area, both employed and unemployed—a total of 14 participants. The data were analyzed using descriptive analysis. The findings revealed that 1) Thangam Subdistrict is a rural, lowland community suitable for agriculture. Elderly residents continue to engage in low-intensity work that aligns with their physical capabilities, often drawing on local wisdom. They also receive support through activity centers, elderly schools, and state-run vocational development programs. 2) The elderly in Thangam Subdistrict still play an economic role by engaging in occupations suitable for their physical condition. Although some have supplementary income, many remain dependent on pensions and their children, and they face challenges related to health, access to new skills, and digital market participation. 3) The participatory process in career development involves collaboration among the government, community, and the elderly, emphasizing participation at every stage. This inclusive process fosters a sense of value and ownership among elderly participants. 4) Career development strategies should focus on training programs suited to the elderly's abilities, utilizing local resources, linking to digital markets, creating product branding, providing financial and equipment support, and encouraging the formation of community enterprises for long-term stability and sustainability.

Keywords: career development guidelines, elderly, public participation

บทนำ

ในช่วงกว่า 50 ปีที่ผ่านมา ประเทศไทยเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรจากแบบพีรามิดฐานกว้างเป็นฐานแคบปลายกว้าง สะท้อนถึงการลดลงของประชากรวัยเด็กและการเพิ่มขึ้นของประชากรวัยสูงอายุ อันเป็นผลจากนโยบายการวางแผนครอบครัวและความก้าวหน้าทางการแพทย์ ส่งผลให้การระงับการพึ่งพิงของประชากรวัยแรงงานเพิ่มสูงขึ้น ขณะที่เยาวชนเข้าสู่ตลาดแรงงานช้าลงจากการขยายการศึกษาภาคบังคับ สถานการณ์เหล่านี้ส่งผลกระทบต่อความมั่นคงในชีวิตของผู้สูงอายุ โดยเฉพาะในด้านเศรษฐกิจ รายงานสถานการณ์ผู้สูงอายุไทยชี้ให้เห็นถึงการขาดความตระหนักและการเตรียมความพร้อมของคนรุ่นใหม่ในการเข้าสู่วัยชรา รวมถึงทัศนคติในทางลบต่อผู้สูงอายุที่เพิ่มขึ้น จึงจำเป็นต้องเร่งดำเนินการส่งเสริมพัฒนา และคุ้มครองผู้สูงอายุในทุกมิติ ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และสุขภาพเพื่อรองรับสังคมสูงวัยที่กำลังเติบโตอย่างต่อเนื่อง (กรมกิจการผู้สูงอายุ, 2566)

ปัญหาการเพิ่มขึ้นของผู้สูงอายุในโครงสร้างประชากรไทยส่งผลให้ผู้สูงอายุต้องเผชิญกับความยากลำบากมากกว่าวัยอื่น โดยเฉพาะผู้ที่ขาดความมั่นคงทางเศรษฐกิจและสังคม ไม่มีบุตรหลานดูแล และมีภาวะพึ่งพิงสูงจากการเสื่อมถอยของสุขภาพ ส่งผลให้ความต้องการการดูแลระยะยาวจากสังคมเพิ่มสูงขึ้น การพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุจึงเป็นภารกิจเร่งด่วนของภาครัฐ เนื่องจากหากไม่มีระบบดูแลและการบูรณาการที่มีประสิทธิภาพ จะส่งผลกระทบต่อทั้งตัวผู้สูงอายุและภาระงบประมาณของประเทศภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ. 2560–2579) รัฐได้ให้ความสำคัญกับการสร้างโอกาสและความเสมอภาคทางสังคม โดยเน้นการมีส่วนร่วมของภาคประชาชน การกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่น และการวางรากฐานด้านสุขภาพ เศรษฐกิจ และสังคมให้สามารถพึ่งพาตนเองได้ พร้อมกับการรับประกันสิทธิในการเข้าถึงบริการและสวัสดิการอย่างเท่าเทียม

ดังนั้น การยกระดับคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุจึงจำเป็นต้องมีการวางระบบโครงสร้างด้านรายได้ สวัสดิการ และการจัดบริการ สาธารณะที่ครอบคลุมและทั่วถึงตามบริบทของพื้นที่และอำนาจหน้าที่ของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง (สำนักงานคณะกรรมการ พัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2560)

การพัฒนาอาชีพของผู้สูงอายุเป็นแนวทางสำคัญที่ช่วยยกระดับคุณภาพชีวิตและเสริมสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจ ซึ่งจะส่งผลดีต่อทั้งตัวผู้สูงอายุ ครอบครัว และสังคมโดยรวม การมีอาชีพทำให้ผู้สูงอายุสามารถพึ่งพาตนเอง ลดภาระของ ครอบครัว และมีส่วนร่วมในสังคมอย่างมีคุณค่า โดยเฉพาะในพื้นที่ตำบลท่างาม อำเภออินทร์บุรี จังหวัดสิงห์บุรี ซึ่งมีสัดส่วน ผู้สูงอายุเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง และคาดว่าจะเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุในอัตราสูงในอนาคต จากการสำรวจพบว่า ผู้สูงอายุในพื้นที่ ประสบปัญหาด้านสุขภาพ ส่งผลต่อรายจ่ายและคุณภาพชีวิต อีกทั้งยังมีจำนวนมากที่ว่างงานหรือไม่มีรายได้ การส่งเสริม อาชีพจึงเป็นกลไกสำคัญในการสร้างหลักประกันทางเศรษฐกิจ โดยต้องมีการออกแบบอาชีพที่เหมาะสมกับสภาพร่างกายและ บริบทในพื้นที่ พร้อมทั้งสนับสนุนโอกาส งบประมาณ และสร้างทัศนคติที่ดีต่อกายภาพของผู้สูงอายุ จากสถานการณ์ดังกล่าว ผู้วิจัยจึงมีความสนใจศึกษาการพัฒนาอาชีพของผู้สูงอายุในพื้นที่องค์การบริหารส่วนตำบลท่างาม เพื่อวิเคราะห์สภาพบริบท ความต้องการ และแนวทางในการส่งเสริมให้ผู้สูงอายุมีงานทำ มีรายได้ และสามารถดำรงชีวิตในสังคมได้อย่างมีคุณค่าและ ความสุข

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาบริบทสภาพปัญหาและทรัพยากรท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องต่อการพัฒนาอาชีพขององค์การบริหารส่วนตำบล ท่างาม อำเภออินทร์บุรี จังหวัดสิงห์บุรี
2. เพื่อศึกษาสถานการณ์การทำงานตั้งแต่อดีต จนถึงปัจจุบัน ของผู้สูงอายุในพื้นที่องค์การบริหารส่วนตำบลท่างาม อำเภออินทร์บุรี จังหวัดสิงห์บุรี
3. เพื่อศึกษากระบวนการมีส่วนร่วมต่อการพัฒนาอาชีพและการทำงานของผู้สูงอายุในพื้นที่องค์การบริหารส่วน ตำบลท่างาม อำเภออินทร์บุรี จังหวัดสิงห์บุรี
4. เพื่อศึกษาปัญหาและแนวทางการพัฒนาอาชีพในผู้สูงอายุในพื้นที่องค์การบริหารส่วนตำบลท่างาม อำเภออินทร์บุรี จังหวัดสิงห์บุรี

การทบทวนวรรณกรรม

แนวคิดเกี่ยวกับผู้สูงอายุ

พลอยพรรณ เชี่ยวชาญ (2559) ผู้สูงอายุ หมายถึง บุคคลที่มีอายุ 60 ปีบริบูรณ์ขึ้นไป ตามพระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ. 2546 ซึ่งเป็นช่วงวัยที่มีการเปลี่ยนแปลงทั้งทางร่างกาย จิตใจ และสังคม ทำให้ความสามารถในการปฏิบัติหน้าที่ลดลง และมีแนวโน้มที่จะต้องพึ่งพาผู้อื่นมากขึ้น โดยนักวิชาการได้ให้ความหมายเพิ่มเติมว่า ผู้สูงอายุเป็นบุคคลที่กำลังเข้าสู่ช่วง สดท้ายของพัฒนาการมนุษย์ที่ร่างกายอ่อนแอ ต้องการการดูแลเป็นพิเศษ และมีบทบาททางสังคมลดลง

คุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ

ปัจจุบันผู้สูงอายุยังคงมีแนวโน้มทำงานเพิ่มขึ้น โดยส่วนใหญ่อยู่ในรูปแบบแรงงานนอกระบบ เช่น การทำ เกษตรกรรม ธุรกิจส่วนตัวโดยไม่มีลูกจ้าง หรือช่วยเหลือในครัวเรือน การทำงานของผู้สูงอายุจึงเป็นไปตามความสามารถ ความถนัด และบริบทของพื้นที่ อย่างไรก็ตาม ปัญหาที่พบคือ การขาดหลักประกันด้านรายได้ในระยะยาว และการไม่ได้รับ สวัสดิการจากระบบการจ้างงานเดิม ส่งผลต่อความมั่นคงในชีวิตหลังวัยเกษียณ (กองส่งเสริมการมีงานทำ, 2564)

ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุ

การเข้าใจผู้สูงอายุจำเป็นต้องพิจารณาทั้งทางด้านชีวภาพ จิตวิทยา และสังคม โดยสามารถแบ่งออกได้เป็น 3 กลุ่ม ทฤษฎีหลัก ได้แก่

1. ทฤษฎีชีวภาพ อธิบายถึงกระบวนการเปลี่ยนแปลงทางร่างกาย เช่น ความเสื่อมของเซลล์ การสะสมของอนุมูล อิสระ และการลดลงของภูมิคุ้มกัน

2. ทฤษฎีจิตวิทยา กล่าวถึงการปรับตัวของผู้สูงอายุเพื่อให้สามารถเข้าใจและยอมรับการเปลี่ยนแปลงของตน เช่น ตามทฤษฎีมาสโลว์ที่ระบุว่าผู้สูงอายุยังต้องการความรัก การยอมรับ และความสำเร็จในชีวิต

3. ทฤษฎีสังคม กล่าวถึงบทบาทและปฏิสัมพันธ์ของผู้สูงอายุในสังคม เช่น ทฤษฎีการถดถอยที่อธิบายว่าผู้สูงอายุจะลดบทบาทลงเพื่อความสะดวกในสังคม และทฤษฎีกิจกรรมที่สนับสนุนให้ผู้สูงอายุมีส่วนร่วมทางสังคมอย่างต่อเนื่องเพื่อคุณภาพชีวิตที่ดี

จากการทบทวนวรรณกรรมสามารถสรุปได้ว่า ผู้สูงอายุ หมายถึง การพัฒนาเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่องในช่วงสุดท้ายของชีวิตมนุษย์ สิ่งนี้จะดำเนินต่อไปจนกว่าอายุขัยของสิ่งมีชีวิตจะสิ้นสุดลง ประเทศไทยถือว่าผู้ที่มีอายุมากกว่า 60 ปีเป็นผู้สูงอายุและถือเป็นมาตรฐานการเกษียณอายุ เป็นวัยที่ร่างกายอ่อนแอ และเป็นบุคคลที่ต้องการดูแลเป็นพิเศษ มีบทบาททางสังคมที่ลดลง

แนวคิดเกี่ยวกับพัฒนาอาชีพและการส่งเสริมอาชีพ

การพัฒนาอาชีพในปัจจุบัน ไม่ว่าหน่วยงานใดก็ตามต่างก็ให้ความสำคัญอย่างมากเพื่อเป็นการเตรียมคนสำหรับความก้าวหน้าในอาชีพซึ่ง สุพัตรา แสงวัฒนะ (2562) กล่าวว่า หลักของการพัฒนาอาชีพโดยทั่วไป ประกอบด้วย 4 ประการที่สำคัญ ได้แก่

1. การรู้จักตนเอง การพิจารณาความสามารถ จุดเด่น ทักษะ ค่านิยม ความสนใจ และบุคลิกภาพของตนเอง เพื่อเลือกอาชีพที่เหมาะสมและสอดคล้องกับศักยภาพและความพึงพอใจ

2. การรวบรวมข้อมูลอาชีพ การศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับลักษณะงาน การศึกษา ความก้าวหน้า และความมั่นคงในอาชีพ เพื่อใช้เป็นแนวทางประกอบการตัดสินใจเลือกอาชีพอย่างมีข้อมูล

3. การเตรียมตัวเข้าสู่อาชีพ การฝึกฝนทักษะและความรู้ที่จำเป็น เพื่อพัฒนาความพร้อมในการเข้าสู่สายอาชีพที่ต้องการอย่างเหมาะสมและมีประสิทธิภาพ

4. การบรรลุวัตถุประสงค์ร่วมกันของบุคคลและชุมชน การสำรวจความต้องการของบุคคลและชุมชน เพื่อนำมากำหนดแผนพัฒนาอาชีพที่ตอบสนองทั้งสองฝ่าย ส่งเสริมความก้าวหน้าอาชีพ เพิ่มรายได้ และสร้างเครือข่ายการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน

ดังนั้นสรุปได้ว่า การพัฒนาอาชีพมีหลักการที่สำคัญด้วยกันหลายประการ แต่ในประเด็นหลักของการพัฒนาอาชีพปัจจุบันจะพบได้ว่า การพัฒนาอาชีพนั่นก่อให้เกิดการที่บุคคลได้รู้จักตนเองและช่วยเหลือตนเองมากขึ้น การรวบรวมข้อมูลจากการได้ความรู้ทางอาชีพ การเตรียมตัวเพื่อก้าวสู่โลกของงานอาชีพ และการที่บุคคลและชุมชนเกิดการบรรลุวัตถุประสงค์ร่วมกันจากการมีส่วนร่วม อันนำไปสู่ศักยภาพของตนเองได้ดี ตลอดจนเกิดความเข้มแข็งในการสร้างอาชีพให้แก่ชุมชน

แนวคิดเกี่ยวกับการจัดสวัสดิการสำหรับผู้สูงอายุในประเทศไทย

วรารณ อินทรักษ์ (2563) ให้ข้อมูลว่า การจัดสวัสดิการผู้สูงอายุในประเทศไทยมีรากฐานจากแนวคิด "สวัสดิการสังคม" ที่เน้นการสร้างความมั่นคงทางสังคมอย่างเสมอภาค เป็นธรรม และเคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ โดยมีรูปแบบหลากหลาย ได้แก่ ระบบประกันสังคมทั้งภาคบังคับและสมัครใจ การให้สวัสดิการจากรัฐ เช่น เบี้ยยังชีพ การช่วยเหลือฉุกเฉิน และสิทธิพิเศษต่าง ๆ รวมถึงบริการด้านสุขภาพ การดูแลที่บ้าน โรงพยาบาลชุมชน และการศึกษาตลอดชีวิตผ่านโรงเรียนผู้สูงอายุ นอกจากนี้ ยังมีการส่งเสริมอาชีพ การสนับสนุนจากกองทุนพัฒนาคุณภาพชีวิต และการจัดการที่อยู่อาศัยสำหรับผู้สูงอายุที่ขาดที่พึ่ง ทั้งยังเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชน ภาคเอกชน และประชาชนทั่วไป ผ่านกิจกรรม เช่น สวัสดิการชุมชน กลุ่มออมทรัพย์ กิจกรรม CSR และการซื้อประกันส่วนบุคคล เพื่อดูแลผู้สูงอายุอย่างครบวงจร

ผู้วิจัยสามารถสรุปได้ว่า การจัดสวัสดิการสำหรับผู้สูงอายุในประเทศไทยมีเป้าหมายเพื่อเสริมสร้างความมั่นคงและคุณภาพชีวิตที่ดี ผ่านระบบประกันสังคม บริการสังคม และการเกื้อกูลจากทุกภาคส่วน ทั้งการให้รายได้พื้นฐาน เช่น เบี้ยยังชีพ และการส่งเสริมทักษะการเรียนรู้และการทำงาน เช่น โรงเรียนผู้สูงอายุ ศูนย์พัฒนาคุณภาพชีวิต และโครงการฝึกอาชีพ สวัสดิการด้านสุขภาพ การศึกษา และการส่งเสริมการมีงานทำ ล้วนมีบทบาทสำคัญในการสร้างโอกาสให้ผู้สูงอายุสามารถประกอบอาชีพที่เหมาะสมกับศักยภาพของตนเองได้อย่างต่อเนื่อง พร้อมทั้งเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชนและภาคเอกชน เพื่อเสริมสร้างอาชีพที่มั่นคงและยั่งยืนในระยะยาว

แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม

Cohen และ Uphoff (1981) ได้ให้ความหมายของ การมีส่วนร่วมเป็นกระบวนการซึ่งชุมชน เข้ามามีส่วนร่วมในการปฏิบัติกิจกรรมหรืองานต่าง ๆ ที่มีผลต่อความเป็นอยู่ของประชาชน คนในชุมชน จากการศึกษาและทบทวนวรรณกรรมเกี่ยวกับรูปแบบของการมีส่วนร่วมของประชาชน พบว่ามีนักวิชาการท่านต่างๆ ได้กล่าวถึงรูปแบบของการมีส่วนร่วมไว้อย่างหลากหลาย ดังนี้

- 1.การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (Decision Making) การแสดงความคิดเห็นและร่วมกำหนดแนวทางโครงการ ตั้งแต่การค้นหาคำความต้องการ วิเคราะห์ปัญหา เตรียมการ และวางแผนการดำเนินงาน
- 2.การมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน (Implementation) การเข้าร่วมปฏิบัติตามแผนงาน ผ่านการสละทรัพยากร การบริหารและประสานงาน และการปฏิบัติงานจริง ทั้งด้วยความสมัครใจหรือในบางกรณีถูกกำหนดให้เข้าร่วม.
- 3.การมีส่วนร่วมรับผลประโยชน์ (Benefits) การได้รับผลตอบแทนทั้งด้านวัตถุ (เช่น รายได้ ทรัพย์สิน), ด้านสังคม (เช่น การพัฒนาคุณภาพชีวิตชุมชน) และด้านบุคคล (เช่น ความภาคภูมิใจ อำนาจทางการเมือง)
- 4.การมีส่วนร่วมในการประเมินผล (Evaluation) การร่วมวัดผลและวิเคราะห์ผลการดำเนินโครงการ เพื่อค้นหาข้อดี ข้อบกพร่องและปรับปรุงการทำงานในอนาคต แม้ส่วนใหญ่มักเป็นบทบาทของภาครัฐ

วิธีดำเนินการวิจัย

การกำหนดพื้นที่ศึกษา

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยเลือกดำเนินการในพื้นที่ที่องค์การบริหารส่วนตำบลท่างาม อำเภอสว่างวีรกรรม จังหวัดสิงห์บุรี จำนวนทั้งสิ้น 11 หมู่บ้าน ประกอบด้วย หมู่ที่ 1 บ้านโคกขาม หมู่ที่ 2 บ้านโคกขาม หมู่ที่ 3 บ้านโคกขาม หมู่ที่ 4 บ้านบางเล็ก หมู่ที่ 5 บ้านเกาะแก้ว หมู่ที่ 6 บ้านท่าข่อย หมู่ที่ 7 บ้านท่างาม หมู่ที่ 8 บ้านบางตาโม หมู่ที่ 9 บ้านปลาไหล หมู่ที่ 10 บ้านหัวดง หมู่ที่ 11 บ้านโพธิ์สำนึก

การคัดเลือกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

กลุ่มประชากรของพื้นที่องค์การบริหารส่วนตำบลท่างามทั้ง 11 หมู่บ้าน มีจำนวนผู้สูงอายุทั้งหมด 1,591 คน แบ่งเป็นเพศชาย 670 คน และเพศหญิง 921 คน แบ่งตามช่วงอายุดังนี้ ผู้สูงอายุ 50-59 ปี จำนวน 514 คน ผู้สูงอายุ 60-69 ปี จำนวน 563 คน ผู้สูงอายุ 70-79 ปี จำนวน 321 คน ผู้สูงอายุ 80-89 ปี จำนวน 160 คน ผู้สูงอายุ 90-99 ปี จำนวน 25 คน (องค์การบริหารส่วนตำบลท่างาม, 2566)

การเลือกกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 14 ท่าน ผู้วิจัยเลือกใช้วิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ประกอบด้วย ซึ่งจะแบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มเจ้าหน้าที่ภาครัฐที่มีส่วนร่วมในการพัฒนาอาชีพของผู้สูงอายุ จำนวน 8 ท่าน และ กลุ่มผู้สูงอายุที่มีงานทำ จำนวน 3 ท่าน และ กลุ่มที่ 3 คือกลุ่มผู้สูงอายุที่ไม่มีงานทำ จำนวน 3 ท่าน

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้วิธีการทั้งเชิงปฐมภูมิและทุติยภูมิ ดังนี้

1. ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Data)

ผู้วิจัยได้ลงพื้นที่ศึกษา ณ องค์การบริหารส่วนตำบลท่างาม อำเภอสว่างวีรกรรม จังหวัดสิงห์บุรี โดยเริ่มจากการเข้าไปทำความรู้จักกับชุมชนเพื่อสร้างความคุ้นเคยและความไว้วางใจจากคนในพื้นที่ อันเป็นขั้นตอนสำคัญในการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพเพื่อให้ได้ข้อมูลที่สะท้อนประสบการณ์จริงของกลุ่มเป้าหมาย

วิธีการเก็บข้อมูลหลักที่ใช้ ได้แก่

1.1 การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) โดยใช้แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง (Semi-structured Interview) ที่ผู้วิจัยจัดทำขึ้นจากการทบทวนวรรณกรรมและผ่านการปรึกษากับอาจารย์ที่ปรึกษา เพื่อให้แน่ใจว่าคำถามครอบคลุมประเด็นที่เกี่ยวข้องกับวัตถุประสงค์การวิจัย โดยกลุ่มเป้าหมายของการสัมภาษณ์ ได้แก่ ผู้สูงอายุในชุมชน เจ้าหน้าที่ขององค์การบริหารส่วนตำบล ผู้นำชุมชน และผู้ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาอาชีพและคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ

1.2 การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) โดยผู้วิจัยเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชนเพื่อสังเกตพฤติกรรม บทบาท และบริบทของผู้สูงอายุในสถานการณ์จริง รวมถึงบันทึกข้อมูลประกอบการวิเคราะห์

1.3 การยืนยันข้อมูลแบบสามเส้า (Triangulation) เพื่อเพิ่มความน่าเชื่อถือของข้อมูล ผู้วิจัยได้นำข้อมูลที่ได้จากแหล่งต่าง ๆ เช่น การสัมภาษณ์ การสังเกต และเอกสารต่าง ๆ มาทำการเปรียบเทียบและตรวจสอบความสอดคล้องกัน นอกจากนี้ยังมีการทำ member checking โดยนำผลการถอดความสัมภาษณ์กลับไปให้ผู้ให้ข้อมูลตรวจสอบความถูกต้องอีกครั้ง

2. ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data)

ผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลจากเอกสารและงานวิชาการที่เกี่ยวข้องกับหัวข้อวิจัย ได้แก่ หนังสือ วิทยานิพนธ์ การศึกษาค้นคว้าอิสระ บทความวิชาการ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง รวมถึงข้อมูลเชิงสถิติและรายงานจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อใช้ในการสร้างกรอบแนวคิด การวิเคราะห์ข้อมูล และสนับสนุนการตีความผลการวิจัย โดยเนื้อหาครอบคลุมประเด็น เช่น แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชน การเสริมสร้างพลังอำนาจ (empowerment) การพัฒนาอาชีพในผู้สูงอายุ และข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับตำบลท่างาม

การดำเนินการเก็บข้อมูลทั้งหมดอยู่ภายใต้กรอบของจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ โดยมีการขอความยินยอมจากผู้ให้ข้อมูล และการรักษาความลับของข้อมูลอย่างเคร่งครัด

4. เครื่องมือในการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ใช้รูปแบบการสัมภาษณ์เป็นเครื่องมือหลัก โดยพัฒนาขึ้นจากแนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้เหมาะสมกับการเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง ทั้งภาครัฐและกลุ่มผู้สูงอายุที่มีงานทำและไม่มีการทำ โดยแบบสอบถามจะแบ่งออกเป็นทั้งหมด 5 ตอน ประกอบด้วย (1) ประเด็นข้อคำถามเกี่ยวกับบริบททั่วไปของผู้สูงอายุ (2) ประเด็นข้อคำถามเกี่ยวกับทรัพยากรในท้องถิ่น (3) ประเด็นข้อคำถามเกี่ยวกับสถานการณ์การทำงานของผู้สูงอายุตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน (4) ประเด็นข้อคำถามเกี่ยวกับกระบวนการมีส่วนร่วมต่อการพัฒนาอาชีพและการทำงานของผู้สูงอายุ และ (5) ประเด็นข้อคำถามเกี่ยวกับแนวทางการพัฒนาอาชีพผู้สูงอายุ ซึ่งข้อมูลที่ได้จากผู้ให้ข้อมูลหลักนั้นจะถูกนำมาถอดความและทำการเรียบเรียงในประเด็นต่างๆ ให้สอดคล้องกับกรอบแนวคิดและวัตถุประสงค์การวิจัย

5. การตรวจสอบเครื่องมือ

ในการดำเนินงานวิจัยเชิงคุณภาพฉบับนี้ ผู้วิจัยได้ให้ความสำคัญกับการตรวจสอบความน่าเชื่อถือและความเที่ยงตรงของข้อมูลอย่างเป็นระบบ โดยเริ่มจากการจัดทำแบบสัมภาษณ์เชิงลึกซึ่งผ่านการพิจารณาและให้ข้อเสนอแนะโดยอาจารย์ที่ปรึกษา เพื่อให้แน่ใจว่าเนื้อหาที่มีความเหมาะสม ครอบคลุมประเด็นตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย และสามารถสะท้อนประสบการณ์จริงของผู้ให้ข้อมูลได้อย่างรอบด้าน

ภายหลังการเก็บข้อมูล ผู้วิจัยได้นำข้อมูลที่ผ่านการถอดความกลับไปให้ผู้ให้ข้อมูลตรวจสอบความถูกต้อง (member checking) เพื่อยืนยันว่าเนื้อหาที่ถ่ายทอดตรงตามเจตนา ประสบการณ์ และข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้น ทั้งนี้เพื่อเพิ่มความน่าเชื่อถือ (credibility) และความถูกต้องของข้อมูลเชิงคุณภาพ นอกจากนี้ ผู้วิจัยยังได้อาศัยการไตร่ตรองและตีความข้อมูลอย่างรอบคอบในกระบวนการวิเคราะห์ เพื่อให้ข้อค้นพบมีความสอดคล้องกับบริบททางสังคมและวัฒนธรรมของกลุ่มตัวอย่างอย่างแท้จริง

6. การวิเคราะห์ข้อมูล

หลังจากทำการเก็บข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึกและการสังเกตการณ์ โดยทำการถอดเทปจากการบันทึกเสียง การสังเกต จดบันทึก หรือการลงมือปฏิบัติ ที่มีการตรวจสอบข้อมูลแล้วจากนั้นนำข้อมูลที่ได้อ่านวิเคราะห์แยกประเด็นต่าง ๆ ผู้วิจัยจะทำการวิเคราะห์ข้อมูลเป็นเชิงพรรณนา ทั้งข้อมูลที่ได้รับมาจากเอกสารและข้อมูลที่ได้จากการเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 14 ท่าน และทำการสรุปข้อมูล โดยประมวลผลความคิดเห็นและข้อมูลของกลุ่มตัวอย่าง หลังจากนั้นผู้ศึกษา จะนำเสนอตามประเด็นที่กำหนดไว้ในการสัมภาษณ์แต่ละข้อตามโครงสร้างของกรอบแนวคิด

ผลการวิจัย

1. บริบทในพื้นที่และบริบทของผู้สูงอายุ

พบว่าตำบลท่างาม อำเภออินทร์บุรี จังหวัดสิงห์บุรี มีการดูแลและส่งเสริมคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุผ่านโครงสร้างและกิจกรรมที่เป็นระบบ โดยมีปัจจัยหลายประการที่ทำให้เกิดแนวทางการพัฒนานี้ขึ้นมีการดูแลและส่งเสริมคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุผ่านโครงสร้างและกิจกรรมที่เป็นระบบมีปัจจัยหลายประการที่ทำให้เกิดแนวทางการพัฒนานี้ขึ้น โดยสาเหตุของการ

ดูแลผู้สูงอายุในตำบลท่างาม คือกลุ่มหน่วยงานในพื้นที่ให้ความสำคัญกับผู้สูงอายุเนื่องจากมองว่า สามารถเชื่อมโยงกับปัจจัยสำคัญหลายด้าน ไม่ว่าจะเป็นโครงสร้างประชากรที่เปลี่ยนแปลงไป สังคมไทยกำลังก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ ทำให้สัดส่วนของผู้สูงอายุเพิ่มมากขึ้น โดยเฉพาะในจังหวัดสิงห์บุรีที่มีแนวโน้มของประชากรสูงอายุเพิ่มขึ้นทุกปี หากไม่มีการวางแผนและเตรียมการที่ดี อาจนำไปสู่ปัญหาด้านภาวะพึ่งพิงของผู้สูงอายุ รวมถึงภาระทางเศรษฐกิจและสังคมอีกหนึ่งปัจจัยสำคัญคือ ลักษณะทางเศรษฐกิจและวิถีชีวิตของผู้สูงอายุในชนบท ซึ่งแตกต่างจากผู้สูงอายุในเขตเมือง ผู้สูงอายุในพื้นที่ตำบลท่างามส่วนใหญ่อยู่กับครอบครัวหรืออาศัยอยู่ในชุมชนดั้งเดิม แม้ว่าหลายคนยังสามารถทำงานได้ แต่บางส่วนก็เผชิญกับปัญหาสุขภาพที่ทำให้ไม่สามารถประกอบอาชีพหนัก ๆ ได้เหมือนในวัยหนุ่มสาว ซึ่งผู้ให้ข้อมูลได้มีการระบุถึง

“ศักยภาพของผู้สูงอายุ แม้ว่าผู้สูงอายุจะมีข้อจำกัดด้านร่างกายตามวัยที่เพิ่มขึ้น แต่พบว่าผู้สูงอายุในช่วงอายุ 60-80 ปี หากไม่มีโรคประจำตัวยังคงสามารถทำงานได้ตามความเหมาะสม โดยเฉพาะงานที่ไม่ต้องใช้แรงกายมากนัก เช่น งานฝีมือ งานจักสาน หรือการช่วยงานภายในครัวเรือน ส่วนผู้สูงอายุที่มีอายุมากกว่า 70 ปี และมีปัญหาด้านสุขภาพ อาจไม่สามารถทำงานหนักได้ แต่ยังคงสามารถใช้ทักษะและประสบการณ์ของตนเองในการทำงานฝีมือ หรือกิจกรรมที่ช่วยสร้างรายได้เล็ก ๆ น้อย ๆ เช่น การสานตะกร้า การถักทอ และการทำขนมพื้นบ้าน” (นาย ก, การสื่อสารส่วนบุคคล, 4 กุมภาพันธ์ 2568)

จากประเด็นดังกล่าวจึงทำให้เกิดการพัฒนาแนวทางการดูแลจึงต้องสอดคล้องกับบริบทของพื้นที่ เช่น การส่งเสริมอาชีพที่ใช้แรงงานเบา การจัดกิจกรรมสังคมเพื่อป้องกันภาวะเหงาและภาวะซึมเศร้าในผู้สูงอายุ ซึ่งแนวทางการพัฒนาในพื้นที่จึงสะท้อนให้เห็นถึง แนวคิดด้านความเข้มแข็งของชุมชน (Community Strengthening) ซึ่งเป็นแนวคิดที่มุ่งเน้นให้ชุมชนมีบทบาทในการดูแลสมาชิกของตนเอง ชุมชนตำบลท่างามมีการจัดตั้ง ศูนย์พัฒนาคุณภาพชีวิตและส่งเสริมอาชีพผู้สูงอายุ (ศพอส.) และโรงเรียนผู้สูงอายุ ซึ่งเป็นโครงสร้างที่ช่วยให้ผู้สูงอายุยังคงมีบทบาททางสังคม ไม่ถูกทอดทิ้ง และได้รับการดูแลจากคนในชุมชนเอง แนวคิดนี้สอดคล้องกับ ทฤษฎีการพึ่งพาตนเองของชุมชน (Self-Reliance Theory) ของพระราชดำริ ซึ่งเน้นให้ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองได้โดยอาศัยทรัพยากรในท้องถิ่นและการร่วมมือกันของคนในชุมชน

2.สถานการณ์การทำงานและการประกอบอาชีพของผู้สูงอายุในตำบลท่างาม

พบว่าผลการวิจัยที่ได้สะท้อนให้เห็นถึงการมีส่วนร่วมที่ยังคงสำคัญของผู้สูงอายุในระบบเศรษฐกิจและสังคม แม้จะเกษียณจากงานหลักไปแล้ว แต่ผู้สูงอายุจำนวนมากยังคงมีความตั้งใจที่จะทำงานต่อไป เพื่อให้รู้สึกว่ามีคุณค่าและสามารถมีบทบาทในชุมชนได้ต่อไป พื้นที่ชนบทของตำบลท่างามที่มีฐานเศรษฐกิจจากการเกษตรเป็นหลัก ทำให้ผู้สูงอายุสามารถประกอบอาชีพที่เหมาะสมกับกำลังและความสามารถของตนเองได้ เช่น การทำเกษตรเบา ๆ การแปรรูปผลผลิตทางการเกษตร หรือการทำหัตถกรรมพื้นบ้าน โดยกิจกรรมเหล่านี้ไม่เพียงช่วยเพิ่มมูลค่าให้ผลผลิต แต่ยังสามารถสร้างรายได้เสริมและเสริมสร้างความภูมิใจให้แก่ผู้สูงอายุ แม้ว่าในบางกรณีผู้สูงอายุจะยังสามารถประกอบอาชีพได้ แต่ก็ยังมีข้อจำกัดจากสภาพร่างกายที่ไม่สมบูรณ์ เช่น โรคประจำตัวที่ส่งผลกระทบต่อการทำงานหนักและต่อเนื่อง ซึ่งทำให้ผู้สูงอายุต้องเลือกทำกิจกรรมที่ไม่ใช้แรงงานมาก อย่างการทำขนมไทยขายจากบ้านหรือทำงานง่าย ๆ ที่ไม่ต้องใช้ร่างกายมากเกินไปซึ่งผู้ให้ข้อมูลคนสำคัญได้ระบุถึง

“แม้จะมีปัญหาสุขภาพและต้องพบแพทย์เป็นประจำ แต่ก็สามารถทำอาชีพเสริมได้ เช่น การทำขนมไทยขายในระดับเล็ก ๆ การมีโรคเบาหวานและต้องไปพบแพทย์เป็นประจำ ทำให้ไม่สามารถทำงานที่ใช้แรงงานหนักหรือทำงานต่อเนื่องเป็นเวลานานได้ แต่เธอยังคงสามารถทำอาชีพเสริม เช่น การทำขนมไทยขายเล็กๆ น้อยๆ ได้ อย่างไรก็ตาม ข้อจำกัดด้านสุขภาพยังทำให้เธอไม่สามารถขยายธุรกิจหรือรับออเดอร์จำนวนมากได้”

“การมีรายได้เสริมจากอาชีพดังกล่าวแม้ไม่มากมาย แต่ก็ช่วยให้ผู้สูงอายุสามารถพึ่งพาตนเองได้บางส่วน แม้จะต้องเผชิญกับความท้าทายจากสภาพร่างกาย” (นาย ข, การสื่อสารส่วนบุคคล, 4 กุมภาพันธ์ 2568)

ซึ่งจากข้อความดังกล่าว สะท้อนให้เห็นว่า พวกเขายังสามารถสร้างรายได้จากกิจกรรมดังกล่าวได้แม้จะจำกัดในบางกรณี คือ การขาดโอกาสในการเข้าถึงแหล่งเรียนรู้ทักษะใหม่ ๆ และการขาดช่องทางในการทำตลาดผ่านเทคโนโลยีดิจิทัลก็เป็นปัญหาหนึ่งที่ทำให้ผู้สูงอายุบางส่วนไม่สามารถขยายธุรกิจหรือหาตลาดใหม่ ๆ สำหรับผลิตภัณฑ์ที่สร้างขึ้นได้ อย่างการขายสินค้าออนไลน์ ซึ่งเป็นช่องทางการตลาดที่ยังไม่คุ้นเคยสำหรับผู้สูงอายุบางคน ทำให้แม้จะมีผลิตภัณฑ์ที่มีคุณภาพ แต่ก็ไม่สามารถเข้าถึงตลาดที่กว้างขวางได้ นอกจากนี้ การพึ่งพาเงินบำนาญหรือเงินจากลูกหลานก็ยังคงเป็นแหล่งรายได้หลักสำหรับผู้สูงอายุหลายคน ซึ่งรายได้จากอาชีพเสริมจึงเป็นเพียงแครายได้เสริมที่ใช้ในการดูแลค่าใช้จ่ายประจำวัน เช่น ค่ายา ค่า

รักษาพยาบาล หรือค่าเดินทางไปโรงพยาบาล และในบางกรณีผู้สูงอายุที่ไม่สามารถทำงานได้เต็มที่ต้องพึ่งพารายได้จากการทำงานรับจ้างรายวัน เช่น งานบ้าน หรือดูแลผู้สูงอายุอื่น ๆ ซึ่งบางครั้งก็ยังไม่เพียงพอสำหรับค่าใช้จ่ายที่จำเป็น โดยเฉพาะค่าใช้จ่ายด้านสุขภาพที่เป็นภาระหลักของผู้สูงอายุ จึงทำให้สรุปในภาพรวมได้ว่า สถานการณ์ของผู้สูงอายุในตำบลท่าแกมสะท้อนถึงการพึ่งพาตนเองผ่านการทำงานอาชีพเสริมที่สร้างรายได้ แต่ยังคงมีอุปสรรคจากข้อจำกัดด้านสุขภาพ ทักษะทางเทคโนโลยี และการเข้าถึงตลาดที่กว้างขวาง ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่ต้องได้รับการสนับสนุนจากทั้งภาครัฐและภาคเอกชน เพื่อส่งเสริมให้ผู้สูงอายุในพื้นที่สามารถมีชีวิตที่มีคุณภาพและยั่งยืนต่อไป

3.กระบวนการมีส่วนร่วม

ผลการวิจัยพบว่า กระบวนการมีส่วนร่วมในการพัฒนาอาชีพและการทำงานของผู้สูงอายุในตำบลท่าแกม อำเภออินทร์บุรี จังหวัดสิงห์บุรี สะท้อนให้เห็นถึงการบูรณาการการทำงานอย่างเป็นระบบระหว่างภาครัฐ ผู้นำชุมชน และผู้สูงอายุ โดยเน้นการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงในทุกขั้นตอน ตั้งแต่การร่วมคิด ร่วมวางแผน กำหนดกิจกรรมตามความสนใจและความถนัดของผู้สูงอายุ ไปจนถึงการตัดสินใจและติดตามผลการดำเนินงาน ผู้สูงอายุไม่ได้เป็นเพียงผู้เข้ารับบริการ แต่มีบทบาทเป็นผู้ร่วมสร้างกระบวนการเรียนรู้และพัฒนาอาชีพของตนเอง ซึ่งสามารถอธิบายได้ว่า

1) กระบวนการมีส่วนร่วมในการพัฒนาอาชีพและการทำงานของผู้สูงอายุในตำบลท่าแกม อำเภออินทร์บุรี จังหวัดสิงห์บุรี แสดงให้เห็นถึงการบูรณาการการทำงานอย่างเป็นระบบระหว่างหน่วยงานภาครัฐ ผู้นำชุมชน และผู้สูงอายุ โดยผู้สูงอายุไม่ได้เป็นเพียงผู้รับบริการ แต่มีสถานะเป็น “หุ้นส่วน” ในกระบวนการพัฒนาอาชีพอย่างแท้จริง ผ่านการมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน ได้แก่ การร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมตัดสินใจ และร่วมติดตามประเมินผล ซึ่งสะท้อนถึงการเสริมพลังอำนาจ (empowerment) ให้แก่ผู้สูงอายุในการกำหนดทิศทางชีวิตของตนเองอย่างมีคุณค่า

2) ในขั้นตอนการร่วมคิด ผู้สูงอายุมีบทบาทในการแสดงความคิดเห็น เรียนรู้ทักษะใหม่ และเสนอแนวทางพัฒนาอาชีพตามประสบการณ์ของตน โดยมีภาคีเครือข่ายในพื้นที่สนับสนุนการจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้และการฝึกอบรมที่ตอบโจทย์ความสนใจเฉพาะบุคคล

3) ขั้นตอนการวางแผน ผู้สูงอายุร่วมกับหน่วยงานและผู้นำชุมชนกำหนดรูปแบบกิจกรรม อาชีพ และการใช้ทรัพยากรในพื้นที่ให้เกิดประโยชน์สูงสุดในการตัดสินใจและปฏิบัติ ผู้สูงอายุเลือกเข้าร่วมกิจกรรมตามความถนัด โดยมีบทบาทเป็นผู้ปฏิบัติและแกนนำถ่ายทอดองค์ความรู้ให้ผู้อื่น

4) ขั้นตอนของการติดตามและประเมินผล ผู้สูงอายุมีส่วนร่วมในการสะท้อนความคิดเห็น ตรวจสอบผลการดำเนินงาน และเสนอแนะแนวทางการปรับปรุงร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องอย่างต่อเนื่องต้องการของตลาด

4.ปัญหาและแนวทางการพัฒนาอาชีพในผู้สูงอายุในพื้นที่

ผลการวิจัย พบว่า ในตำบลท่าแกมเน้นการสร้างโอกาสให้ผู้สูงอายุสามารถพึ่งพาตนเอง มีรายได้ และคงคุณค่าในสังคม โดยมุ่งเน้นงานที่เหมาะสมกับสภาพร่างกาย ความถนัด และบริบทของชุมชน เช่น การทำขนมไทย การแปรรูปผลิตภัณฑ์จากปลาช่อน และงานหัตถกรรมพื้นบ้าน ซึ่งสามารถทำได้จากที่บ้านและใช้ทรัพยากรในท้องถิ่นอย่างคุ้มค่า ขณะเดียวกันยังส่งเสริมการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นผ่านกิจกรรมเหล่านี้ด้วยความหมาย การพัฒนาอาชีพไม่ได้จบเพียงแค่การฝึกทักษะ แต่ยังรวมถึงการสร้างช่องทางจำหน่ายผลิตภัณฑ์ผ่านตลาดชุมชน งานเทศกาลท้องถิ่น หรือเครือข่ายการตลาดในระดับที่กว้างขึ้น อย่างไรก็ตาม ยังมีข้อจำกัดด้านการตลาดและการใช้เทคโนโลยี ผู้สูงอายุหลายคนยังขาดความรู้เรื่องการขายออนไลน์ การสร้างแบรนด์ และการใช้โซเชียลมีเดีย จึงจำเป็นต้องมีการอบรมเสริมทักษะเหล่านี้ควบคู่กับการสนับสนุนจากภาครัฐและเอกชน ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นเสียงสะท้อนจากกลุ่มผู้สูงอายุในพื้นที่

“หน่วยงานภาครัฐในพื้นที่ได้ส่งเสริมการฝึกทำขนมและผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น เช่น ขนมไทยและการแปรรูปปลาช่อน โดยมีเป้าหมายให้ผู้สูงอายุสามารถพึ่งพาตนเองได้และมีรายได้จากการทำงานในชุมชน นอกจากนี้ยังมีการฝึกอบรมงานหัตถกรรมและทักษะอื่นๆ ที่สามารถนำไปใช้ได้ในชีวิตประจำวัน” (นาง น, การสื่อสารส่วนบุคคล, 4 กุมภาพันธ์ 2568)

“การขายผลิตภัณฑ์ในชุมชนยังมีปัญหาบางประการ โดยเฉพาะในเรื่องของการหาตลาดที่รองรับผลิตภัณฑ์ของเรา” (นางสาว ฉ, การสื่อสารส่วนบุคคล, 4 กุมภาพันธ์ 2568)

“อยากให้ภาครัฐสนับสนุนการพัฒนาอาชีพของผู้สูงอายุ เช่น การสนับสนุนวัสดุอุปกรณ์ในการทำงานหรือผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ ซึ่งจะช่วยให้ผู้สูงอายุสามารถต่อยอดงานของตัวเองไปเรื่อย ๆ และสร้างรายได้จากการทำงาน” (นาย ย, การสื่อสารส่วนบุคคล, 4 กุมภาพันธ์ 2568)

นอกจากนี้ ปัจจัยสนับสนุนที่สำคัญคือทุนเริ่มต้นและอุปกรณ์ประกอบอาชีพ ซึ่งยังเป็นข้อจำกัดสำหรับผู้สูงอายุบางกลุ่ม การจัดสรรงบประมาณและการสนับสนุนด้านอุปกรณ์อย่างต่อเนื่องจึงเป็นสิ่งจำเป็น ตลอดจนการจัดตั้งกลุ่มอาชีพหรือวิสาหกิจชุมชนที่มีเป้าหมายชัดเจนในการผลิตและจำหน่ายสินค้า จะช่วยเสริมสร้างความมั่นคงในอาชีพและส่งเสริมให้ผู้สูงอายุสามารถรวมกลุ่ม เรียนรู้ร่วมกัน และมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นอย่างยั่งยืนในระยะยาว

การอภิปราย

ด้านบริบทในพื้นที่และบริบทของผู้สูงอายุตำบลท่างาม อำเภอมโนรบุรี จังหวัดสิงห์บุรี มีสัดส่วนผู้สูงอายุถึงร้อยละ 26 ของประชากร ซึ่งสูงกว่าค่าเฉลี่ยของจังหวัด สะท้อนให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรและการเข้าสู่สังคมสูงวัยอย่างชัดเจน ส่งผลให้ต้องมีการปรับนโยบายท้องถิ่นให้ตอบโจทย์ด้านคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุอย่างเหมาะสมกับบริบทชุมชน พื้นที่ที่มีการจัดตั้ง “ศูนย์ส่งเสริมและฟื้นฟูผู้สูงอายุ” และ “โรงเรียนผู้สูงอายุ” เพื่อส่งเสริมสุขภาพกาย ใจ และความสัมพันธ์ทางสังคม

สถานการณ์การทำงานของผู้สูงอายุในตำบลท่างาม พบว่า ผู้สูงอายุในตำบลท่างามยังคงมีบทบาทสำคัญในระบบเศรษฐกิจและสังคม แม้จะเผชิญกับข้อจำกัดจากสุขภาพที่ไม่สมบูรณ์และการขาดแหล่งทุน แต่พวกเขายังคงมีความตั้งใจในการทำงานเพื่อสร้างรายได้และมีส่วนร่วมกับชุมชน ผ่านอาชีพที่ไม่เป็นทางการ เช่น การเกษตร การเลี้ยงสัตว์ และการทำหัตถกรรม ซึ่งสะท้อนถึงความต้องการประสบความสำเร็จและความพึงพอใจในการสร้างคุณค่าในตนเอง แม้จะมีรายได้จากอาชีพเสริมไม่เพียงพอในบางกรณี แต่ผู้สูงอายุก็ยังมองหาโอกาสในการทำงานเพื่อรักษาความสัมพันธ์ในครอบครัวและสังคม อย่างไรก็ตาม อุปสรรคสำคัญที่พบคือปัญหาสุขภาพ เงิน และขาดทักษะทางเทคโนโลยีและการตลาด รวมถึงการขาดการสนับสนุนจากภาครัฐและองค์กรที่เกี่ยวข้อง จึงมีความจำเป็นที่ต้องมีการพัฒนานโยบายและกลไกการสนับสนุนที่เหมาะสมเพื่อส่งเสริมการประกอบอาชีพที่สอดคล้องกับศักยภาพของผู้สูงอายุในพื้นที่และช่วยให้พวกเขาสามารถดำรงชีวิตได้อย่างมีคุณภาพและยั่งยืน

กระบวนการมีส่วนร่วมในการพัฒนาอาชีพของผู้สูงอายุในตำบลท่างาม อำเภอมโนรบุรี จังหวัดสิงห์บุรีสะท้อนถึงการทำงานร่วมกันระหว่างภาครัฐ ผู้นำท้องถิ่น ชุมชน และผู้สูงอายุ ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีกระบวนการมีส่วนร่วม (Participatory Process Theory) ที่เน้นการมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน ตั้งแต่การวางแผนจนถึงการติดตามผล โดยเปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุได้มีบทบาทในการเลือกอาชีพที่เหมาะสมกับความสามารถและความสนใจของตนเอง การมีส่วนร่วมนี้ช่วยเสริมสร้างความมั่นคงและพึ่งพาตนเองให้กับผู้สูงอายุ และสอดคล้องกับงานวิจัยของ งานวิจัยของพิมพาง เพ็ญนาเรนทร์ (2564) ผลการศึกษาพบว่า กระบวนการมีส่วนร่วมในการพัฒนาอาชีพผู้สูงอายุมีความสำคัญอย่างมาก โดยเฉพาะการเปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุได้มีส่วนร่วมในการออกความคิดเห็นและการตัดสินใจในการพัฒนาอาชีพของตนเอง ซึ่งส่งผลให้เกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของโครงการและการพัฒนาทักษะที่ต่อเนื่อง และสามารถนำไปใช้ในชีวิตจริงได้ และงานวิจัยของคณางค์ ช่อชู (2562) ที่ศึกษากระบวนการเรียนรู้ชุมชนบ้านหนองขวาง ตำบลพรสำราญ อำเภอบึงสามพัน จังหวัดบุรีรัมย์ พบว่า การพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุโดยใช้กระบวนการเรียนรู้ร่วมกันในชุมชนมีผลในการพัฒนาทักษะอาชีพที่เหมาะสมกับผู้สูงอายุ โดยเริ่มจากการสร้างแรงบันดาลใจจากคนต้นแบบในชุมชน ซึ่งเป็นตัวอย่างที่ดีที่แสดงให้เห็นถึงการสร้างกระบวนการเรียนรู้ที่ผู้สูงอายุสามารถเรียนรู้และนำไปใช้ได้ในชีวิตประจำวัน

การพัฒนาอาชีพของผู้สูงอายุในตำบลท่างาม อำเภอมโนรบุรี จังหวัดสิงห์บุรี เป็นกระบวนการที่ต้องพิจารณาอย่างรอบด้าน โดยมีจุดเน้นสำคัญที่ทำให้ผู้สูงอายุสามารถพึ่งพาตนเองได้ มีรายได้ในชีวิตประจำวัน และยังสามารถมีคุณค่าในสังคมได้อย่างต่อเนื่อง การดำเนินการจึงมุ่งเน้นไปที่การสร้างงานที่สอดคล้องกับศักยภาพและบริบทของพื้นที่ ซึ่งประกอบด้วยทรัพยากรในชุมชน ความรู้พื้นถิ่น และความสนใจเฉพาะกลุ่มของผู้สูงอายุ แนวทางการพัฒนาอาชีพจึงเริ่มต้นจากการฝึกอบรมทักษะที่สามารถนำไปใช้ได้จริง เช่น การทำขนมไทย การแปรรูปผลิตภัณฑ์จากปลาช่อน หรือการทำงานหัตถกรรม ซึ่งเป็น

กิจกรรมที่ไม่ใช้แรงงานหนักมากนัก เหมาะสมกับสภาพร่างกายของผู้สูงอายุ อีกทั้งยังเป็นกิจกรรมที่สามารถทำได้ที่บ้าน และใช้วัตถุดิบจากในท้องถิ่น จึงเป็นการส่งเสริมให้เกิดการใช้ทรัพยากรในชุมชนอย่างคุ้มค่า นอกจากนี้ยังเป็นการรักษาและส่งต่อภูมิปัญญาท้องถิ่นไปสู่คนรุ่นหลังอย่างมีคุณค่า สอดคล้องกับงานวิจัยของ อัญชลี ชัยศรี และสุนทร ปัญญาพงษ์ (2568) ผลการศึกษาพบว่า แนวทางการพัฒนาผู้สูงอายุที่ประกอบด้วยแนวคิดแบบองค์รวม การส่งเสริมทักษะที่เหมาะสม และการรวมกลุ่มเป็นวิสาหกิจชุมชน โดยที่แนวทางการพัฒนาอาชีพผู้สูงอายุจำเป็นต้องคำนึงถึงศักยภาพด้านร่างกาย เศรษฐกิจ และสังคมควบคู่กัน ซึ่งสอดคล้องกับแนวทางแบบองค์รวมโดยตรง นอกจากนี้การฝึกทักษะที่สอดคล้องกับตลาดและบริบทของพื้นที่ เช่น งานแปรรูปอาหารหรือหัตถกรรม ยังตรงกับผลวิจัยที่พบว่าผู้สูงอายุทำงานได้ดีเมื่อเลือกอาชีพที่ไม่ใช้แรงงานหนัก และสามารถทำที่บ้าน และการได้รับการเข้าถึงการสนับสนุนจากรัฐได้มากขึ้นจะทำให้ผู้สูงอายุมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น และเจษฎิ จันทวงศ์. (2561) กล่าวถึงการขาดแคลนทักษะด้านการตลาดและเทคโนโลยีของผู้สูงอายุ ซึ่งเป็นอุปสรรคในการขยายช่องทางการจำหน่ายผลิตภัณฑ์ให้กว้างขวางขึ้น ดังนั้นการฝึกอบรมทักษะการใช้สื่อออนไลน์ การสร้างแบรนด์ผลิตภัณฑ์ และการใช้เทคโนโลยีในการขายจึงเป็นสิ่งที่จำเป็น เพื่อเปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุเข้าถึงตลาดที่ใหญ่ขึ้น ไม่เพียงแต่ภายในชุมชนของตนเอง แต่ยังรวมถึงตลาดระดับจังหวัดและประเทศ การสนับสนุนจากภาครัฐ ภาคเอกชน และชุมชนมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาอาชีพผู้สูงอายุ โดยเฉพาะในการจัดหาอุปกรณ์และเงินทุนที่จำเป็นในการเริ่มต้นกิจกรรม

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะจากผลการวิจัย

1. ควรมีการจัดตั้งศูนย์พัฒนาผู้สูงอายุประจำตำบล สนับสนุนการพัฒนาทักษะอาชีพ ทักษะชีวิต และการดูแลสุขภาพ โดยบูรณาการร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น สำนักงานพัฒนาสังคมฯ โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล (รพ.สต.) และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น
2. พัฒนาและส่งเสริมหลักสูตรอบรมอาชีพที่เหมาะสมกับวัย เช่น งานหัตถกรรม งานเกษตรอินทรีย์ การขายสินค้าออนไลน์เบื้องต้น การทำอาหารแปรรูป และการตลาดพื้นบ้าน โดยคำนึงถึงข้อจำกัดด้านสุขภาพ
3. พัฒนาระบบฐานข้อมูลผู้สูงอายุเชิงลึก เก็บข้อมูลทักษะเดิม ความต้องการด้านอาชีพ และสุขภาพ เพื่อใช้ในการวางแผนการส่งเสริมอาชีพและคุณภาพชีวิตแบบเฉพาะกลุ่ม (Personalized support)

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. รัฐควรเข้ามาพัฒนาทักษะการใช้เทคโนโลยี โดยเฉพาะการใช้สื่อสังคมออนไลน์ (Social Media) เพื่อโปรโมทและจำหน่ายผลิตภัณฑ์ ผู้สูงอายุสามารถเรียนรู้วิธีการตั้งค่าและใช้งานแอปพลิเคชันต่าง ๆ เช่น Facebook, Line, หรือ Instagram เพื่อสร้างการรับรู้และเพิ่มความนิยมในผลิตภัณฑ์ที่พวกเขาผลิตได้
2. รัฐควรมีการสนับสนุนงบประมาณเพื่อการจัดตั้งศูนย์อบรมการตลาดออนไลน์เฉพาะสำหรับผู้สูงอายุในชุมชน หรือการฝึกอบรมในรูปแบบการเรียนรู้ด้วยตนเองผ่านสื่อออนไลน์ที่สามารถเข้าถึงได้จากบ้าน
3. ภาครัฐและองค์กรท้องถิ่นควรสร้างกระบวนการที่เปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุมีส่วนร่วมในการออกความคิดเห็น และการตัดสินใจเกี่ยวกับอาชีพที่พวกเขาต้องการทำ การตั้งกลุ่มหรือคณะทำงานที่มีตัวแทนจากผู้สูงอายุในกระบวนการพัฒนาอาชีพจะช่วยให้ผู้สูงอายุรู้สึกว่าคุณภาพมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของการพัฒนาอาชีพ ซึ่งจะเพิ่มความมั่นใจในตัวเองและทำให้พวกเขามีกำลังใจในการพัฒนาตนเองและต่อยอดอาชีพ

ข้อเสนอแนะการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรเน้นไปที่การประเมินผลกระทบของการฝึกอบรมทักษะออนไลน์ เช่น การใช้สื่อสังคมออนไลน์ในการขายผลิตภัณฑ์ และการสร้างแบรนด์ของผู้สูงอายุ ต่อการเพิ่มรายได้และการเข้าถึงตลาดออนไลน์ เพื่อประเมินความสำเร็จและปรับปรุงกระบวนการฝึกอบรม

2.ควรเน้นที่การสำรวจอุปสรรคในการขยายธุรกิจของผู้สูงอายุเพื่อเพิ่มแนวทางการพัฒนาอาชีพของผู้สูงอายุ ควรมีการสำรวจปัญหาหรืออุปสรรคที่ผู้สูงอายุเผชิญ เช่น การขาดทักษะการตลาด, การเข้าถึงทุน, หรือการขาดเครือข่ายการขาย ซึ่งจะช่วยให้มีข้อมูลในการพัฒนานโยบายสนับสนุนที่ตรงจุดและมีประสิทธิภาพ

3.ควรเน้นไปที่การสำรวจผลกระทบของการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจทางอาชีพต่อสุขภาพจิตและความพึงพอใจในชีวิตของผู้สูงอายุในชุมชนทำงาน เพื่อประเมินว่า การให้โอกาสแก่ผู้สูงอายุในการตัดสินใจเกี่ยวกับอาชีพของตนเองนั้นช่วยส่งเสริมคุณภาพชีวิตและความสุขได้อย่างไร

กิตติกรรมประกาศ

การศึกษาค้นคว้าอิสระ เรื่อง “แนวทางการพัฒนาอาชีพในผู้สูงอายุของพื้นที่องค์การบริหารส่วนตำบลท่าแก อำเภอนิคมพัฒนา จังหวัดสระบุรี” เป็นส่วนหนึ่งของหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารและพัฒนาสังคม คณะสังคมศาสตร์ ผู้วิจัยขอขอบพระคุณอาจารย์ชัยรัตน์ วงศ์กิจรุ่งเรือง ที่ให้คำแนะนำอย่างลึกซึ้ง ขอบคุณเจ้าหน้าที่หน่วยงานรัฐและภาคเอกชน รวมทั้งกลุ่มผู้สูงอายุในตำบลท่าแก ที่ให้ข้อมูลและประสบการณ์ที่มีคุณค่า ซึ่งช่วยให้การวิจัยนี้สำเร็จลุล่วงได้ด้วยดี

รายการอ้างอิง

- กรมกิจการผู้สูงอายุ. (2566). *สถานการณ์ผู้สูงอายุไทย พ.ศ.2565*. บริษัท อมรินทร์ คอร์เปอเรชั่นส์ จำกัด (มหาชน).
- กองส่งเสริมการมีงานทำ. (2564). *แรงงานผู้สูงอายุ*. <https://www.doe.go.th/prd/xgnew?page=home>
- คณางค ขอซู. (2562). กระบวนการเรียนรู้ชุมชนเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุตามอาชีพของชุมชนบ้านหนองขวาง ตำบลพรสำราญ อำเภอกุเมือง จังหวัดบุรีรัมย์. *วารสารวิจัยราชภัฏกรุงเทพ*, 6(3), 69-76.
- เจษฎี ภูันทวงศ์. (2561). *การพัฒนาอาชีพผู้สูงอายุของประเทศไทย*. มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- พิมพ์พา เพ็งนาเรนทร์. (2564). การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาอาชีพเพื่อเพิ่มรายได้ของผู้สูงอายุ. *วารสารมหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี*, 15(1), 42-58.
- พลอยพรรณ เขียวชาญ. (2559). *บทบาทของผู้สูงอายุในการพัฒนาชุมชน*. [การศึกษานิพนธ์ปริญญาโท สาขาบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลรัตนโกสินทร์].
- วรภรณ์ อินทร์เกษ. (2563). กระบวนการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในการสร้างอาชีพบนฐานเศรษฐกิจพอเพียง. *วารสารวิชาการสังคมและมนุษยศาสตร์*, 8(1), 97-112.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2560). *ยุทธศาสตร์ชาติระยะ 20 ปี พ.ศ. 2560-2579*. สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.
- สุพัตรา แสงวัฒนะ. (2562). แนวทางการส่งเสริมการมีงานทำของผู้สูงอายุในเขตเมือง: กรณีศึกษาเขตจตุจักร กรุงเทพมหานคร. *วารสารสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์*, 45(2), 65-84.
- องค์การบริหารส่วนตำบลท่าแก. (2566). *สภาพทั่วไป*. <https://www.tarngam.go.th/history-rev2>
- อัญชลี ชัยศรี และสุนทร ปัญญาพงษ์ (2568). *การพัฒนาศักยภาพด้านอาชีพของผู้สูงอายุของกลุ่มแรงงานนอกระบบจังหวัดชัยภูมิ*. คณะศิลปศาสตร์และวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏชัยภูมิ.
- Cohen, J. M., & Uphoff, N. T. (1981). *Rural development participation: Concept and measures for project design, implementation and evaluation*. Rural Development Committee, Center for International Studies.